

František Goldscheider
Za Remarquem v Porto Roncu
Literární Noviny (Prag, CZE)
Nr. 42, 20.10.1962

Original:
Signatur: R-A 2.1.020

Za Remarquem v Porto Roncu

Úryvky z rozhovoru

Když jsem poprvé zvedl telefon, mět jsem smůlu.

»Pan Remarque je právě na jezeře. Zavolejte asi za půl hodiny.«

Za 30 minut jsem tedy znovu vytočil číslo.

Na druhé straně se ozvalo: Remarque.

Rychle jsem vyklopil, co chci. Jsem v Locarnu na filmovém festivalu, vim, že bydlí nedaleko, jeho knihy u nás hojně vycházeli, v Československu má vůbec početnou čtenářskou obec, kdyby měl na chvíli čas, nechci dlouho zdržovat, jistě má práci ...

Ten hlas na druhé straně byl tichý a přátelský: Ano, práci má a ve chvílce se takový rozhovor uskutečnit nedá, to potřebuje čas. – kdy chci tedy přijít? – Pojedu z Locarna přes Asconu do Porto Ronca. Vila, ve které bydlí, je primo u silnice. Nad jezerním břehem.

Je mondénní, četl jsem v naší předmluvě ke Třem kamarádům. – Nebylo v ni ani zvenčí ani zevnitř nic procovského nebo mondénního. Je příjemná a neokázalá.

Jako její majitel.

Pracoval na veliké terase nad Lago Maggiore. Před sebou měl rukopis, těžítka, »zástup« ostře ořezaných tužek.

ERICH MARIA REMARQUE – statný, prošedivěly, opálený, kolem očí vrásky, husté obočí – hovořil soustředěně, plynule a přece jaksi zvolna.

»Co říkáte tomu Fränkelovi?« (Noviny v oněch dnech o něm hodně psaly.)

A hned na svou otázku navázal:

»Je to docela sprostý vrah v taláru a oni ž něho udělali spolkového generálního prokurátora. Předstírají, jako by o tom nic nevěděli. Nechtěli vědět!«

Vyprávím, jak naši zástupci odevzdali v Bonnu seznam západoněmeckých soudců, kteri za okupace jako nacističti návladní měli na svědomí desítky a stovky lidských životů.

O tom, jak se denacifikace prakticovala, Remarque dobře vi. V doslovu k Černému obelisku psal s trpkou ironií o znamenitých korytech a vysokých penzích osvědčených nacistu. Na vlastní oči se o tom přesvědčil v rodném Osnabrucku ve Vestfálíku (který je nepochybně v Černém obelisku kulisou děje), když se tam před léty zastávil.

»Při tom, jak jsou Němci »tüchtig«, dokázali by objevit a usvědčit každého, kdo se provinil sločiny proti lidskosti. Ale o to jim zřejmě neslo. Soustředili se jen na jedno: vydělávat hodně peněz. Spravedlnost a peníze, to jsou dvě bališně věci. A tak je zase všude pino starých nacistů. Ti samozřejmě křivdy napravovat nebudou.«

*

Něvěři, že by nacismus znovu přišel k moci, ale nacistický duch je pořád nebezpečný. Před třiatřicátým rokem vsadil německý militarismus na nacisty. Ještě jedna světová válka a patří nám svět, vyhrožovali velkohuby už po první světové válce. Teď je německý militarismus znovu na pochodu. A y toho mají lidé strach. Aby se to všechno neopakovalo ...

»... německá mládež, vi velmi málo o tom, to bylo. Mnozí otcové mají sice špatné svědomí j začali si uvědomovat, že nesou vinu, ale víc se obávají toho, že by se děti mohly jednou zeptat: A cos dělal tenkrát ty? Říci pravdu? Na to jim chybí občanská kuráž, a tak raději dětem zapírat. Lžou a jeden kryje druhého.«

Remarque vzpomíná na svou poslední cestu zfanatizovaným Německem. Bylo to v lednu 1933 (kdv tam zajel ye Švýcar – uz tehdy zil vír v Porto Roncu). Les zvednutých bravic byl zlověstnou předehrou. A zakrátko hodili knihu Na západní frontě klid do plamenů. Pak následovalo ještě formální vypovězení z Třetí říše, ztráta říšského občanství.

»A představte si – to říká Remarque rozhořčeně – že vypovězení vlastně dodnes neodvolali. Po válce mě sice milostivě vybídli, abych si podal žádost o navrácení občanství ve Spolkové republice, ale na takovou drzost jsem ani nereagoval.«

*

Sedíme na veliké terase nad hladinou, která se táhne do daleka, mizí v soutěsce mezi kopci v jakémisi tajupiněm zákrutu. Tam už je sousední země. Vždyť Lago Maggiore omývá převážně italské břehy. I přímo proti ham, přes širi jezera, rýsuje se pod horami bily kostelík a chalupy italské vesnice.

»Je mi čtyřiašedesát,« říká najednou Remarque. »Toto je můj domov. Už bych si v Německu ani nezvyk`, všechno je tam cizí. Lidé, které jsem znal, většinou zemřeli. Jen několik dobrých přátel zbylo. Za jsem ve Francii, dlouhá léta jsem pobyl v Americe, dobře jsem tam byl přijat, ale zase jsem se vrátil sem. S rukopisem nemůžeš cestovat po světě. Jednou jsem už zkasil psát napůl v Evropě a napůl v Americe. S rozepsaným románem jsem se vydal za moře. Mystel jsem si, doděláš to v Americe. Nešlo to. Zkoušel jsem tedy psát všechno znova. Zas to neslo. Teprve když jsem se opět usadil napevno, podařilo se mi knihu dokončit. Píne tři roky jsem tomu věnoval. Chci tím říci, že každé dílo potřebuje svou půdu, své soustředění nejen časové, ale i místní; své prostředí. Člověk musí být někde doma.«

»Ja sam jsem jako emigrant v mnoha zemích snil, že jsem zase v Německu. A ve sau jsem si pak říkal, jakýs to idiot, že ses mezi nácky vrátil.«

Ze střetnutí sna a skutečností se dostáváme i k románu, který měl v rukopisu právě před sebou. »Noc v Lisabonu«. Vyšel už na pokračování v novinách i knižně, ale to byla nehotová verze. Román doznal změny, je rozšířen a Remarque dělal právě poslední korekturu. Osudy emigrantů stojí opět ve středu děje. Jako v knize Miluj svého bližního vrací se hrdina tajně do nacistického Německa, aby spatřil svou ženu. Znovu prchá do Francie a dál, shání se po jakémkoliv pasu, který by mu umožnil pokračovat v útěku. A když ma naději na dosah, mění své rozhodnutí ... Dává pas druhému. Děj celé knihy je soustředěn do nočního rozhovoru dvou emigrantů. V tomto vyprávění se skutečnost prolíná s představou, vzpomínky dostávají zabarvení »přání«, realita ustupuje vidinám. Moci to všechno ještě jednou prožít, *a jinak*.

*

Nenadálý prudký liják, krupobití a bouře nás vyhnaly z terasy. Zakotvili jsme v pracovně. V obrovité knihovně jsou Remarquovy romány v nejrozmanitějších jazycích světa. Vede Na zapadni frontě klid. Byl přeložen do pětaticeti jazyků a vyšel v miliónových nákladech. Nad knihami vypráví Remarque příhodu. (Obdobnou prožil Egon Ervin Kisch.) Těsně před `anšlusem` Rakouska poslal kterýsi vídeňský žurnalista do nacistických novin Völkischer Beobachter »kapitolu ze svého připravovaného romanu«. Nacisté ji otiskli. Vbrzku propukl veliký skandál. Byl to totiž úryvek y knihy Na zapadni frontě klid, z proklejé a zakázané literatury, která uz jednou, v devětadvacátém roce, zapůsobila jako časovaná puma ve stojatých vodách měšiackeho Německa. Tehdy se její autor, hyvalý učitel, automobilový závodník, prodavač náhrobků, hudebník, novinář a kdovíco ještě, stal rázem světoznámým spisovatelem.

*

Přeskakovali jsme od tématu k tématu, od románu k románu, aniž jsme repektovali časovou posloupnost vzniku, probírali jsme filmy i divadelní hry.

Potvrzuje, že Černý obelisk je do značně míry autobiografický román. Hrával kdysi i na varhany a sedával ya klavírem v baru ...

Jestli bude zase filmovat? (Zkusil to ve filmovém přepisu svého románu Čas žít, čas umírat.)
Snad ani ne.

Ale bylo to docela zajímavé. Zahrál si s chutí, člověk tak ztrácí respekt před vlastními slovy. A získá ohromný kontakt s lidmi.

Ano, jeho pani žije také zde. Občas natáčí. Ponejvíce pro americkou televizi. (Je ženat s Paulette Goddardovou, Chaplinovou partnerkou z Moderní doby i z jedné etapy Chaplinova života.)

Co ted bude psát?

Divadelní hry. Má sice ze sebou teprve jedno drama, Poslední dějství, ale divadlo je silnější, působivější než knihy.

O čem bude psát?

»*Mým tématem je člověk tohoto věku, otázky humanity.*

A me krédo individualisty: nezávislost, tolerance, humor.«

A tak se vracíme k tomu, co je pro jeho tvorbu základním motivem: jedinec na křižovatce dejinnych x-x a tragedií. Odtud je jen kroček k románu, kterého si y poslední Remarquovy tvorby nejvíce cením - k Jiskře života.

*

»Za všechno, co se stalo, cítím do určité míry spoluodpovědnost. Vždyť jsem také Němec. Musel jsem něco udělat. Musel jsem napsat Jiskru života. Po léta jsem myslel na lidi, kteří prožili koncentráky, na román o nich, po léta jsem nevěděl, jak začít. Věděl jsem jedno: že musím zdůraznit úctů k životu proti absolutní neúctě těch, pro které život - cizi - neznamenal vůbec nic. Pro někoho jsou lágry jen židovskou záležitostí, ale to nesmíme nikdy připustit, jsou svědomím nás všech.«

Vracím se ještě k atmosféře této knihy. Neobyčejně na mne zapůsobila. Autor »Jiskry«, třebaže nebyl v koncentračním táboře, přece sugestivně zvládl prostředí, mentalitu, jazyk lágru, vnitřní svět heftlinku.

»Lide mi vyprávěli, co prožili,« pokračuje Remarque. »Samozřejmě jsem četl i různé knihy a dokumenty, prohlídky rozmanitý materiál, zhlédl filmy a zastavil se nad otřesným snímkem židovského transportu. Malé děti šly se zdviženými rukama ... To další jsem musel dat sam. Svě vlastní myšlenky a city. Vžíval jsem se do odlišné psychologie. Po čtyři roky jsem pal tuto knihu, žil tímto námětem. Často jsem se rozrušením probouzel: nejdou pro mne? Ani tentokrát jsem nechtěl psát dokument, ale román, který je zrcadlem doby. Vyznáním víry, že člověka nelze zrušit, že s nadějí roste vira v život. Byla to moje nejtěžší kniha ... Myslel jsem při ní i na sestru. Také ji ubili nacisté.«

*

- V našem životě je spousta paradoxu.

Narodil jsem se v době plodných lamp, zažil jsem rozvoj elektřiny, letectví ... Když budu žít ještě deset, patnáct let, dočkám se letí na Měsíc.

Věda zmohla všechno.

Jen lidí se nepodařilo dostat k sobě blíž.

Kde jsme se vlastně octh?

V mnohém jsme neurazili ani krok.

V polovině dvacátého století jsme měli koncentráky, plynové komory. Do naší minulosti se nemůžeme ohlédnout ještě je tu.

To je strašný rozpor.

Po prym světové valce jsem dlouho nemohl poslouchat skřípění tramvaj, připomunalo na to zvuk padaných granatů. Ted se nemezu smrk s myšlenkou, je nekdo treba zmačkne omylem knoflik a...

... a přesto všechno věřim, že lidé k sobě najdou cestu. Nejsm naivní optimista, ale což není možně, aby se jde od she navzajem x-x to dobré?

To by byla nedepša koexistence.

František Goldscheider